

บทที่ 4

บริบทของชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา

การศึกษากระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในพื้นที่ชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ในบทนี้จะกล่าวถึงบริบทของชุมชนตำบลด่านเกวียน ประกอบด้วย สภาพทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนในปัจจุบัน และพัฒนาการของชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนในปัจจุบัน

1.1 ที่ตั้ง อาณาเขตและลักษณะพื้นที่

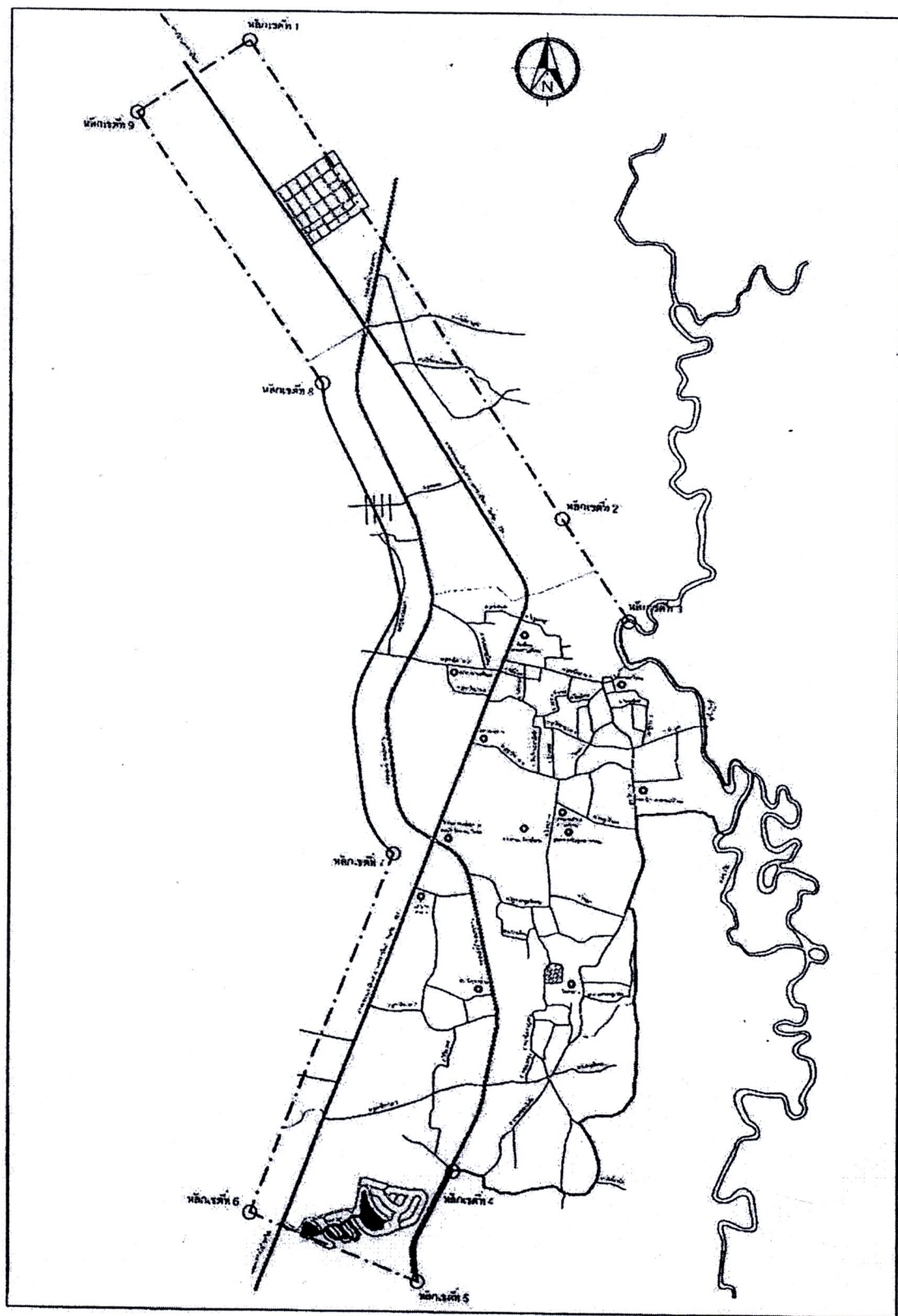
ชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตัวจังหวัดนครราชสีมา โดยมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 17 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 และมีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนอื่นๆ คือทิศเหนือ ติดตำบลหนองบัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ทิศใต้ ติดตำบลท่าอ่างและตำบลละลมใหม่พัฒนา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ทิศตะวันออก ติดตำบลท่าจะหลุงและตำบลละลมใหม่พัฒนา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ทิศตะวันตกติดตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา และตำบลหนองบัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ลักษณะพื้นที่ชุมชนตำบลด่านเกวียน มีเนื้อที่ประมาณ 21 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 60,971 ไร่ เป็นพื้นที่ทางการเกษตรประมาณ 48,189 ไร่ คิดเป็น 79.03 % และเป็นที่ยู่ออาศัยประมาณ 1,782 ไร่ คิดเป็น 2.93 % โดยส่วนที่เป็นพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกเป็นที่ดอนส่วนใหญ่ ส่วนพื้นที่ทางด้านทิศตะวันออกมีแม่น้ำมูลไหลผ่าน (พัฒนาชุมชนอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, ม.ป.ป.; ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขต 11 อ.หนองบุญนาค จ.นครราชสีมา, ม.ป.ป.)

ลักษณะพื้นที่ชุมชนด้านเกวียนที่มีแม่น้ำมูลไหลผ่าน ทำให้เกิด “ตะกุด” หรือ “กุด” ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติสำคัญในการทำเครื่องปั้นดินเผา ตะกุดเกิดจากลำน้ำที่มีลักษณะโค้งตัว (Meander) ความคดโค้งของลำน้ำจะเพิ่มขึ้นตามช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ขณะที่ตลิ่งด้านหนึ่งถูกกัดเซาะพังทลายกลายเป็นร่องน้ำ ตลิ่งอีกด้านจะมีการทับถมงอกออกมา นานวันเข้าทางน้ำยิ่งโค้งมากขึ้น บางบริเวณโค้งตัวตลิ่งชันกันมากขึ้น กระแสน้ำอาจเซาะตรงตลอดจนขาด เกิดลำน้ำไหลตัดตรงไป ส่วนที่โค้งอ้อมนั้นจะกลายเป็นรูปโค้งเป็นลำน้ำตื้น คล้ายทะเลสาบรูปแอก (Oxbow lake) หรือที่เรียกในภาษาอีสานว่า “กุด” หรือ “ตะกุด” ถือเป็นแหล่งน้ำที่มีความสำคัญต่อชุมชน ทั้งในการทำเกษตรเพาะปลูกพืชผัก และในการนำดินมาทำเป็นเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากดินบริเวณนี้มีแร่เหล็กเจือปนทำให้ดินมีคุณสมบัติพิเศษคือ เมื่อนำมาทำ

เครื่องปั้นดินเผา หลังจากเผาแล้ว ผิวเครื่องปั้นจะมีลักษณะมันวาว แข็งแรง สวยงามตามธรรมชาติและอุ้มน้ำได้ดี แหล่งดินที่ชาวด่านเกวียนชูดมาทำเครื่องปั้นดินเผามาแต่เดิม คือ กุดลอนตาล กุดสองคีน กุดเสียดาย (กุดสายตาย) กุดหนองโซติ กุดเวียน กุดตะเกียด คลองตำแย วังใหญ่ หนองงูเหียว และมูลหลง แต่ปัจจุบันจะนิยมใช้ดินทั่วไปในบริเวณปากมูล เพราะกุดบางกุดที่ใช้มาแต่โบราณนั้น ได้มีคนเข้าไปจับจองเป็นเจ้าของ เช่น กุดเวียน จึงไม่สามารถนำดินมาใช้ได้อีก (สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, 2544)

ชุมชนตำบลด่านเกวียนได้แบ่งเขตการปกครองเป็น 2 ส่วน คือ เทศบาลตำบลด่านเกวียน ซึ่งได้ยกฐานะจากสุขาภิบาลด่านเกวียน เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 มีพื้นที่ประมาณ 10.17 ตารางกิโลเมตร หรือ 53,820 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล คือตำบลด่านเกวียน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1, 2, 3, 7, 8 และหมู่ที่ 10 บางส่วน ตำบลท่าอ่าง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 3, 4 และ 6 และอีกส่วนหนึ่ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลด่านเกวียน ได้รับยกฐานะเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2539 มีขนาดพื้นที่ประมาณ 11,116 ไร่ มีหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 จำนวน 6 หมู่บ้าน อยู่ในเขตการปกครองทั้งหมู่บ้าน 1 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองไผ่ หมู่ที่ 9 และอยู่ในเขตการปกครองบางส่วน 5 หมู่บ้าน คือ บ้านด่านเกวียนหมู่ที่ 1 บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 4 บ้านตูมหมู่ที่ 5 บ้านหนองบอนหมู่ที่ 6 และบ้านหนองสระธารหมู่ที่ 10 ดังภาพแสดงอาณาเขตการปกครองต่อไปนี้ ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 13 และภาพที่ 14

ภาพที่ 13 แผนที่แสดงอาณาเขตปกครองเทศบาลตำบลด่านเกวียน อำเภอโซคชัย จังหวัด นครราชสีมา

1.2 การคมนาคมและการสื่อสาร

ชุมชนตำบลด่านเกวียนอยู่ติดกับทางหลวงแผ่นดิน 224 (สายนครราชสีมา - อุบลราชธานี) สามารถเชื่อมต่อกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2071 (โชคชัย - ครบุรี) ที่เป็นทางสำคัญที่จะต่อไปยังอำเภอปักธงชัย โดยใช้เส้นทางโชคชัย - สีคิ้ว ซึ่งสามารถเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ได้อย่างรวดเร็ว และนอกจากนี้ยังติดกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 304 ที่อำเภอปักธงชัย แยกไปทางอำเภอบึงนารางบุรีทางออกสู่ภาคตะวันออก ซึ่งเป็นเส้นทางพาณิชย์ที่ใช้ในการขนส่งสินค้า ภายในหมู่บ้านเป็นถนน คสล. ซึ่งจะเชื่อมเข้ากับด้านด่านเกวียนที่ 1 และหมู่ที่ 2 บ้านด่านชัยหมู่ที่ 7 บ้านใหม่หนองขามหมู่ที่ 8 และออกไปเชื่อมกับตำบลท่าอ่างที่บ้านท่าอ่างหมู่ที่ 4 และห่างจากสถานีรถไฟจังหวัดนครราชสีมาประมาณ 20 กิโลเมตร ส่วนภายในเขตเทศบาลตำบลด่านเกวียนมีเส้นทางคมนาคม โดยมีถนนคอนกรีต 112 สาย ถนนลาดยาง 6 สาย ถนนแอสฟัลต์ติกคอนกรีต 1 สาย ถนนดินลูกรัง 6 สาย สะพานข้ามลำน้ำมูล 1 แห่ง และสะพานลอยคนข้าม 1 แห่ง

ในด้านการสื่อสาร มีโทรศัพท์ส่วนบุคคลประมาณ 466 เลขหมาย มีโทรศัพท์สาธารณะในเขตเทศบาลจำนวน 17 เครื่อง ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 2 แห่ง เครือข่ายวิทยุสื่อสารของเทศบาล 1 แห่ง และระบบเสียงตามสาย หอกระจายข่าวของเทศบาลให้บริการครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของเทศบาล (โครงการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 11 นครราชสีมา, ม.ป.ป.) นอกจากนี้ยังมีการใช้โทรศัพท์มือถือเพื่อติดต่อสื่อสารกันอย่างแพร่หลาย

1.3 สาธารณูปโภค

ปัจจุบันในส่วนการปกครองเทศบาลตำบลด่านเกวียน คนในชุมชนมีไฟฟ้าใช้ครบทุกหลังคาเรือน แต่ยังจำเป็นต้องขยายไฟฟ้าแรงต่ำ เพื่อให้บริการไฟฟ้าส่องแสงสว่างตามถนนสาธารณะที่ยังไม่ทั่วถึงประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด และในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลด่านเกวียนพบว่าหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าใช้มีจำนวน 6 หมู่บ้าน หรือจำนวนที่ใช้ไฟฟ้าทั้งสิ้นประมาณ 471 ครัวเรือน (โครงการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 11 นครราชสีมา, ม.ป.ป.)

ในด้านการประปา ในปัจจุบันการประปาส่วนภูมิภาค อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมาสามารถผลิตน้ำประปาได้ 10,080 คิวต่อวัน (420 คิว/ชั่วโมง) โดยแหล่งน้ำดิบที่นำมาใช้ผลิตน้ำประปา จะมาจากสระริมคลองชลประทานและสระทดลองบึงบึง นอกจากนี้ก็จะมีน้ำจากลำห้วย คลอง บ่อน้ำตื้นต่าง ๆ อีกหลายแห่ง ทำให้ครัวเรือนหลายครัวเรือนมีน้ำประปาใช้

1.4 สภาพทางเศรษฐกิจ

คนในชุมชนตำบลด่านเกวียน ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 80 ของครัวเรือนทั้งหมด ที่เหลือก็จะประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ทำเกษตรกรรม ค้าขาย และรับราชการ จากการศึกษาพบว่าคนในชุมชนเดิมจะประกอบ

อาชีพทำเกษตรกรรม ทำนาทำไร่เป็นหลัก จนมีชาวต่างชาติเป็นคณนอกชุมชนเข้ามาพักอาศัยในชุมชน และทำเครื่องปั้นดินเผา เพื่อเป็นอุปกรณ์เพื่อไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน คนในชุมชนจึงได้เรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาจากชาวต่างชาติกล่าว ซึ่งการทำเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนมีมาตั้งแต่เมื่อไรไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน (ทวี กองศรีมา; ศิริพร พูลสุวรรณ, 2544) จากการสำรวจความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ของพัฒนาชุมชนอำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2551 พบว่าคนในชุมชนมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของคนในพื้นที่ตำบลด่านเกวียน (GDP) มีจำนวน 46,396 บาท และจากการสำรวจการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานระดับตำบล พ.ศ. 2551 พบว่าในเขตปกครองเทศบาลตำบลด่านเกวียน คนจำนวน 1,781 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 23,000 บาทต่อปี/คน ส่วนในเขตปกครององค์การบริหารส่วนตำบลด่านเกวียน คนจำนวน 520 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 23,000 บาทต่อปี/คน

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนตำบลด่านเกวียนนั้นขึ้นอยู่กับธุรกิจการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากอาชีพของคนในชุมชนด้านเกวียนที่เกี่ยวข้องกับการทำเครื่องปั้นดินเผา คือ เจ้าของกิจการร้านเครื่องปั้นดินเผาที่ทั้งผลิตและจำหน่ายเอง ผู้เช่าพื้นที่ขายสินค้าที่ไปรับสินค้าจากแหล่งผลิตแล้วนำมาขาย

เจ้าของโรงงาน ช่างปั้น คนขายดินสำหรับปั้น คนรับจ้างชุดดิน คนเตรียมดิน ช่างปั้น คนตกแต่งงานปั้น สลักกลดลาย จลุลาย คนชนเครื่องปั้นเข้าเตา ช่างเผาเครื่องปั้น คนนำเครื่องปั้นออกจากเตา คนทำสี คนซ่อมเครื่องปั้น คนห่อเครื่องปั้น คนขายเครื่องปั้น คนขายพิน และคนรับส่งของ เป็นต้น กลุ่มอาชีพเหล่านี้มักจะอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลด่านเกวียน ส่วนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ รวมถึงรับจ้างทำเครื่องปั้นดินเผา โดยบางส่วนจะเข้าไปทำงานในเขตเทศบาล เมื่อเลิกงานก็จะกลับมาอาศัยอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล

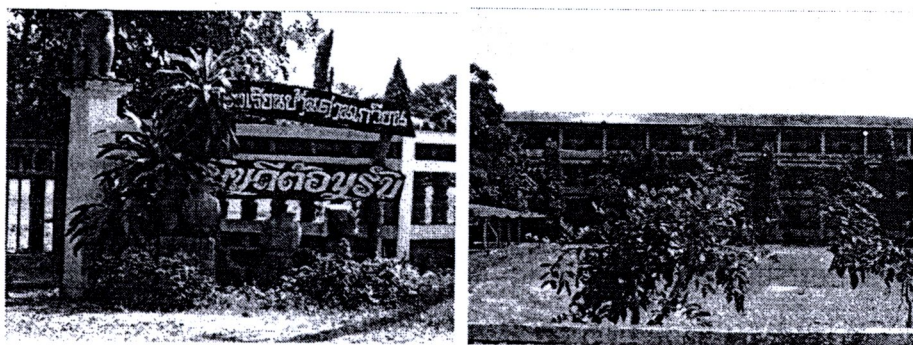
1.5 ประชากร

ประชากรในเขตเทศบาลตำบลด่านเกวียนมีทั้งสิ้น 8,392 คน แบ่งเป็น 2,253 ครัวเรือน ส่วนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลด่านเกวียน มีจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริงทั้งสิ้น 2,553 คน มีจำนวนครัวเรือน 733 ครัวเรือน ประชากรในชุมชนตำบลด่านเกวียนส่วนใหญ่เป็นคนไทยโคราช พูดภาษาโคราช นามสกุลของคนด่านเกวียนมักจะลงท้ายว่า กระโทก ตามชื่อเดิมของอำเภอโซคชัย คืออำเภอกระโทกเพราะการตั้งนามสกุลของคนโคราช มีเอกลักษณ์คือจะตั้งตามถิ่นที่อยู่อาศัย ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน ทั้งที่เป็นเจ้าของกิจการเองและรับจ้างผู้อื่นทำ รวมทั้งมีคนต่างถิ่นเข้ามารับจ้างทำเครื่องปั้นดินเผาและพักอยู่ในชุมชน โดยมาจากจังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี

1.6 การศึกษา

ในชุมชนมีทั้งโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนแห่งแรกในชุมชนคือโรงเรียนบ้านด่านเกวียน ก่อตั้งเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2466 เปิดสอนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จนในปี พ.ศ. 2512 ได้เปิดขยายการสอนจนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ส่วนในปัจจุบันทางกระทรวงศึกษาธิการได้ปรับเปลี่ยนระดับชั้นเรียนของหลักสูตรประถมศึกษาให้เหลือเพียงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทางโรงเรียนจึงได้เปิดสอนเพียงแค่นี้เป็นต้นมา และมีจำนวนครูทั้งสิ้น 29 คน มีนักเรียนทั้งชายและหญิงจำนวน 460 คน

ทางโรงเรียนได้มีส่วนร่วมร่วมกับคนในชุมชนในการอนุรักษ์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้อยู่คู่ชุมชน ด้วยการจัดให้นักเรียนได้เลือกเรียนในกลุ่มสาระเพิ่ม 4 กลุ่ม โดยมีกลุ่มเกษตรเพื่อชีวิต กลุ่มศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน กลุ่มไถ่ดำน้าเทียว และกลุ่มงานปั้น ซึ่งจะมีนักเรียนเลือกเรียน กลุ่มสาระเพิ่มในเรื่องงานปั้นนี้ ซึ่งครูที่รับผิดชอบสอนจะมีการสอนนักเรียนด้วยการเชิญครูภูมิปัญญา ผู้รู้ ช่างปั้น จากในชุมชนเข้ามาให้ความรู้กับนักเรียนในโรงเรียนและพร้อมกันนั้นจะนำนักเรียนไปเรียนในพื้นที่จริง โดยทางโรงเรียนจะเน้นให้เด็กเห็นคุณค่าของดินและรักดินที่ทำให้เด็กและครอบครัวมีอยู่มีกินกันอย่างมีความสุข นอกจากนี้ทางโรงเรียนจึงเน้นให้เห็นว่าภายในชุมชนยังมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ คือ ครูภูมิปัญญา ผู้เผา-ผู้แ่ ผู้รู้ ช่างปั้น ที่คนรุ่นหลังต้องสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้คงอยู่ต่อไป

ภาพที่ 15 โรงเรียนบ้านด่านเกวียน โรงเรียนประถมศึกษาประจำตำบลด่านเกวียน

ส่วนการศึกษาระดับมัศึกษานั้น มีโรงเรียนด่านเกวียนวิทยา เป็นโรงเรียนประจำตำบล เริ่มการเรียนการสอนในปี พ.ศ. 2534 โดยเปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งในปัจจุบัน มีครูทั้งสิ้น 41 คน มีนักเรียนทั้งชายและหญิงจำนวน 796 คน ทางโรงเรียนได้มีการบูรณาการเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปในการเรียนการสอน ด้วยการเปิดรายวิชาเลือก ให้กับกลุ่มนักเรียนที่สนใจได้เข้ามาเลือกเรียน ซึ่งจะประกอบไปด้วยวิชาการตกแต่ง

ลวดลายเครื่องปั้นดินเผาและวิชาการขึ้นรูปเครื่องปั้นดินเผา ทำให้เกิดการสืบทอดความรู้อย่างเป็นระบบ

จากการสัมภาษณ์พบว่าในอดีตระดับการศึกษาของคนในชุมชนส่วนใหญ่จะจบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในขณะที่บางคนก็ไม่ได้เรียนหนังสือ เพราะเป็นความต้องการของพ่อ - แม่ ที่อยากให้ลูกเข้ามาช่วยงานทำเครื่องปั้นดินเผาที่ทำกันในครอบครัว ซึ่งเป็นอาชีพที่เด็ก ๆ เห็นพ่อแม่ทำมาตั้งแต่จำความได้ ในขณะที่เดียวกันก็เกิดการเรียนรู้จากการช่วยพ่อแม่ยกของ หยิบอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ยกเครื่องปั้นเข้าเตาเผา ยกเครื่องปั้นออกจากเตาเผา และนำเครื่องปั้นที่เสร็จแล้วเข้าโรงเก็บ ในขณะที่เมื่อถึงวันอันสมควร เด็กจะเรียนรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาจากพ่อ - แม่ โดยดูวิธีการทำ

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์และสังเกตในพื้นที่จริงพบว่า เด็กเริ่มเรียนรู้วิธีการทำเครื่องปั้นดินเผา จะเริ่มลองวางมือว่าจะวางมืออย่างไร จึงจะขึ้นรูปในการปั้นได้ ทำอย่างไรให้กลม ซึ่งจากตรงนี้ เด็กจะค่อย ๆ ดู และสังเกตจากที่เห็นพ่อ-แม่ ทำ ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง วิธีการที่ทำกันในครอบครัว ที่เริ่มตั้งแต่การขนดิน ผสมดิน รดน้ำ เอามือคุ้ย ขยำให้เข้ากัน และใช้เท้าเหยียบกลับปอกกลับมา การเกาดิน ซึ่งคนไม่เคยจับดิน จะทำดินไม่เป็น เวลาหยิบดีนจะเลอะมือ ไม่ลื่น ไม่สบายมือ คนทำดินเป็น เกาดินมาใส่มือจะเนียน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ถือเป็นการเริ่มต้นจากการให้รู้จักดิน โดยที่ขั้นตอนต่อไปเด็กก็จะสังเกตได้ว่าการผลัดดิน รีดน้ำดินนั้น มือในจะอยู่ไหน มือนอกจะอยู่อย่างไร เอาดินเข้าและเอาดินออกแบบไหน ต้องฝึกทำ ต้องสังเกต ส่วนใหญ่คนที่ช่างปั้นจะไม่สอนงาน นอกจากเด็กที่ต้องการเรียนรู้เข้าไปถาม หรือบางครั้งช่างปั้นและผู้ช่วยเสร็จงาน กลับบ้านแล้ว เด็ก ๆ จะเข้ามาลองทำ ลองดู ลองสังเกตจากสถานที่จริง ดังนั้นการที่จะได้ช่างปั้นที่มีฝีมือมาแต่ละคน ต้องใช้เวลาในการสั่งสมประสบการณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผา เพราะตั้งแต่ดั้งเดิมมาไม่มีการสอนกันแบบในห้องเรียน แต่ใช้การสอนแบบธรรมชาติ คือให้ค่อยเรียนรู้กันเอง จากการดู การสังเกต การลอกเลียนแบบในการทำ ถ้ามีข้อสงสัยก็ให้ถามกัน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันพบว่าการศึกษาของคนในด้านเกี่ยวเนื่องสูงขึ้น เพราะมีรายได้ดีขึ้นจากการทำเครื่องปั้นดินเผาจากการส่งออกทั้งในและต่างประเทศ จึงหันมาให้ความสนใจสนับสนุนลูกหลานให้เรียนหนังสือกันสูง ๆ เพื่อนำมาปรับใช้ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผา บางครัวเรือนยังส่งลูกหลานให้เรียนต่อยังต่างประเทศในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น การตลาด บริหารธุรกิจ บัญชี ศิลปะการออกแบบ เพื่อนำความรู้มาปรับปรุงการทำอาชีพเครื่องปั้นดินเผาของครอบครัวให้ดีขึ้น ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 16

ภาพที่ 16 โรงเรียนด่านเกวียนวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบลด่านเกวียน

1.7 ศาสนา ประเพณี ความเชื่อ

คนในชุมชนตำบลด่านเกวียนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดที่สำคัญในชุมชนคือ วัดด่านเกวียน และวัดท่าอ่าง พระสงฆ์และคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยคนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ เชื่อฟังพระสงฆ์ และพระสงฆ์จะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมสำคัญทางศาสนา นอกจากนี้ในชุมชนยังมีศาลเจ้าอีก 1 แห่ง คือ ศาลเจ้าบ้านด่านเกวียน ที่เป็นเครื่องยึดจิตใจของคนในชุมชน ซึ่งมักจะมาบนบานขอให้การค้าขายประสบผลสำเร็จ

ส่วนในด้านประเพณี ที่ปฏิบัติกันเป็นประจำคือ ประเพณีสงกรานต์ ในช่วงวันที่ 13 เมษายนของทุกปี โดยมีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในชุมชน การทำบุญที่วัด การประกวดนางสงกรานต์ ส่วนในช่วงวันออกพรรษา จะจัดให้มีประเพณีการกวนข้าวทิพย์พร้อมกับการตักบาตรเทโว ประเพณีลอยกระทง ซึ่งจะจัดในช่วงวันเพ็ญเดือนสิบสองของทุกปี โดยในงานจะมีการสืบสานงานลอยกระทงในแม่น้ำ และการประกวดนางนพมาศ

คนในชุมชนยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาในแต่ละขั้นตอน จากการลงพื้นที่พบว่า จะมีการนำเงินวางบนเสาที่ปักอยู่กับดินที่ใช้ทำเครื่องปั้น เพื่อขอขมาดินเพราะพวกเขาเชื่อว่าดินได้ทำให้พวกเขามีอยู่มีกินอย่างสุขสบาย ในขณะที่พวกเขาได้นำดินที่เกิดจากธรรมชาติมาเพื่อทำกิน ประกอบอาชีพ จึงกลัวว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในดินจะสาปแช่ง จึงทำการขอขมา นอกจากนี้ในช่วงการเผา เมื่อก่อไฟช่วงแรกจะใช้ฟืน 3 ท่อน เพื่อแสดงความนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ แล้วจึงค่อยดำเนินการในขั้นตอนไปกับการเผาเครื่องปั้นทุกครั้ง ในสมัยก่อนยังเชื่อว่าไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปที่เตาเผา ดังนั้นเวลาแม่บ้านจะส่งข้าวให้พ่อบ้าน จะมีที่นัดหมาย โดยเอาข้าวไปแขวนกับกิ่งไม้แล้วตี

สัญญาให้ไปรับเอา นอกจากนี้ยังมีการจัดรูปเพื่อขอขมาแม่พระธรณี เพื่อขอให้ได้เครื่องปั้นดินเผาออกมาดีอีกด้วย

2. พัฒนาการของชุมชน

การศึกษาประวัติของชุมชนตำบลด่านเกวียน จากเอกสารและการสัมภาษณ์คนในชุมชน สามารถสรุปพัฒนาการของชุมชนตำบลด่านเกวียนได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

2.1 พัฒนาการของชุมชนตำบลด่านเกวียนในช่วงของการพัฒนาชุมชนดั้งเดิม (ก่อน พ.ศ.2470)

ตำบลด่านเกวียน ขึ้นอยู่กับอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา แต่เดิมอำเภอโชคชัย เป็นเมืองหน้าด่าน เรียกว่า “ด่านกระโทก” ซึ่งเป็นเส้นทางเกวียนขนส่งสินค้าระหว่างโคราช นางรอง เมืองปัก บุรีรัมย์ สุรินทร์ ขุนหาญ ไปจนถึงเขมร บริเวณด่านกระโทกเป็นด่านสำคัญ ก่อนเดินทางเข้าโคราช ส่วนด่านเกวียนนั้นเป็นจุดแวะพักกองคาราวานเกวียน ซึ่งอยู่ระหว่างกึ่งกลางของระยะทางจากด่านกระโทกไปถึงเมืองโคราช (นริศศรี แวควลัยหงษ์, 2539) ต่อมาด่านกระโทกได้รับการยกฐานะเป็น “อำเภอกระโทก” ในปี พ.ศ. 2446 โดยมีขุนอภัยอนุรักษเขต เป็นนายอำเภอคนแรก (พ.ศ. 2446- 2450) กระทั่งในปี พ.ศ. 2482 ทางราชการได้เปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภอโชคชัย” เพื่อยกย่องวีรกรรมของพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อครั้งที่ได้ยกทัพมาปราบเมืองพิมายและได้รับชัยชนะ ณ บริเวณอำเภอโชคชัยในปัจจุบัน

การทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน จะเริ่มตั้งแต่พ.ศ.ใด นั้น ไม่ปรากฏแน่ชัด แต่จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ พบว่ามีการทำเครื่องปั้นดินเผามาแล้วอย่างน้อยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2461 โดยในอดีตชุมชนนี้ทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนใหญ่ทำนา ทำไร่และเลี้ยงสัตว์อยู่ริมน้ำมูล ต่อมาได้มี ชาวข่า ซึ่งเป็นชนเผ่าที่หนึ่งที่พูดภาษาตระกูลมอญ- เขมร ที่เริ่มจากการที่เมืองนครราชสีมาได้เริ่มขยายอำนาจการปกครองไปยังดินแดนตอนใต้ของกลุ่มแม่น้ำมูล ที่รู้จักกันในนามหัวเมืองเขมรป่าดง (คือพื้นที่ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สุรินทร์) โดยกลุ่มคนในดินแดนนี้ได้เข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับคนในเมืองนครราชสีมา คือ ชาวข่าที่เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีถิ่นอาศัยอยู่แถบกลุ่มแม่น้ำโขง มีศูนย์กลางความเจริญอยู่ที่เมืองจำปาศักดิ์ ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา ชาวข่าจำนวนมากได้อพยพมาจากถิ่นฐานเดิมเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในแถบโคราช (โครงการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 11 นครราชสีมา, ม.ป.ป.) และได้เข้ามาพักอยู่ในชุมชนเพื่อเข้ามาสร้างโบสถ์ และจากการสัมภาษณ์คนในชุมชนพบว่าเคยเห็นชาวข่าเข้ามาในชุมชนซึ่งจะเป็นพวกเร่ร่อนอยู่ไม่เป็นที่และมาจากประเทศลาว เพื่อเข้ามาขุดหาหาที่พวกตนเคยทำและฝังดินเอาไว้ พอถึงปีก็จะเข้ามา จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นกลุ่มเดียวกับชาวข่าที่เข้ามาพักในชุมชน เพื่อเข้ามารับจ้างสร้างโบสถ์

จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนระบุว่าบริเวณที่ชาวข่าพักเรียกกันว่า “ตะกุดข่า” ตะกุดหรือกุดนั้น เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำตามธรรมชาติ ทำให้เกิดลำน้ำรูปโค้ง บริเวณต้นและบริเวณปลายลำน้ำต้น ในปัจจุบันมีสภาพเป็นสระน้ำอยู่บริเวณทิศตะวันออกของวัดด่านเกวียน ส่วนสถานที่ตั้งโบสถ์ที่ชาวข่าสร้างนั้น คนในชุมชนจะเรียกกันว่า “หนองโบสถ์” ชาวข่าได้นำดินจากบริเวณตะกุด ซึ่งมีลักษณะละเอียดเนื้อดี มีแร่ธาตุพิเศษ เมื่อนำไปเผาแล้ว ผิวเครื่องปั้นจะมีลักษณะมันวาว เนื้อแกร่งและอุ้มน้ำได้ดี มาปั้นเป็นภาชนะไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นโอ่ง อ่าง ไห ครก แป้ และร่อนยา (เป็นที่บดยา) เมื่อคนในชุมชนเห็นชาวข่าทำเครื่องปั้นดินเผาไว้ใช้ประโยชน์ได้เอง โดยไม่ต้องซื้อขายแลกเปลี่ยน จึงเกิดความสนใจเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา จากการสังเกต สอบถาม ลงมือปฏิบัติ จนเกิดทักษะ สามารถทำเครื่องปั้นดินเผาไว้ใช้สอย เป็นงานเสริมในช่วงสามเดือนที่ว่างเว้นจากการทำนา และมีการถ่ายทอดความรู้การทำเครื่องปั้นดินเผากันภายในครอบครัว จากเหตุการณ์ช่วงนี้เองที่ทำให้การทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอีกหนึ่งอาชีพเสริมของชาวด่านเกวียน จนกระทั่งพัฒนามาจนกลายเป็นอาชีพหลักในปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 17

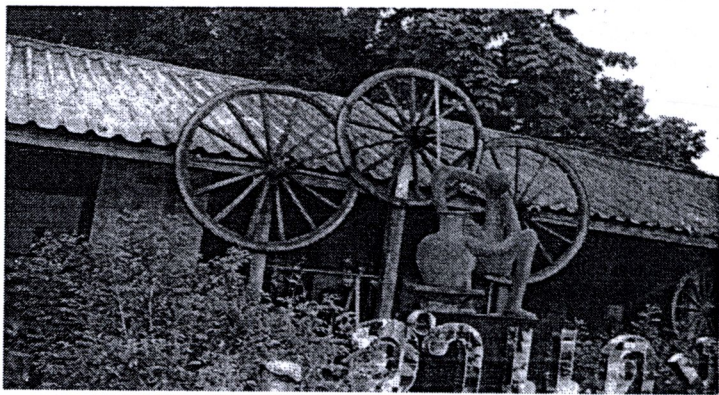

ภาพที่ 17 สถานที่ที่ชาวข่าเคยเข้ามาพักในชุมชนและได้นำดินด่านเกวียนมาใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งคนในชุมชนเรียกกันว่า “ตะกุดข่า” โดยสถานที่ดังกล่าวนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการทำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

เครื่องปั้นดินเผาที่นิยมทำกันในช่วงแรกนั้น คือภาชนะต่างๆที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นโอ่งน้ำ เพื่อใช้บรรจุน้ำที่หาบจากลำน้ำมูล ครกสำหรับโม่ตำน้ำพริก และไหสำหรับบรรจุปลาร้า เป็นต้น การทำเครื่องปั้นดินเผาในช่วงนี้เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในครัวเรือน โดยจะมีการสร้างสถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา ด้วยการนำไม้มาทำเป็นโครงสร้างและปรับพื้นให้เรียบร้อย ทำหลังคาทรงหน้าจั่ว ชายคาจรดพื้น มุงหลังคาด้วยตับหญ้าคา ใช้ไม้ไผ่สานทำแผง กรูด้วยต้นหญ้า ฟางหรือใบพลวง เพื่อใช้บังลมไว้รอบด้าน หากไม่ใช้บังลมก็ยกวางซ้อนกันบนใต้หลังคา เพื่อกันฝนเรียกว่า โรงเรือน โดยจะกว้างประมาณ 10 เมตร ยาวประมาณ 10 ถึง 20 เมตร ช่าง

โรงเรียนด้านหนึ่งจะทำให้แดดส่องมาถึง เพื่อเป็นลานตากดินและลานสำหรับขุดหลุมหมักดิน โดยหน้าโรงเรียนมีการปรับพื้นที่เรียบ เพื่อใช้เป็นที่เหยียบดิน

เมื่อจะทำเครื่องปั้นดินเผา จะเริ่มด้วยการเตรียมดิน โดยคนที่เป็นลูกมือของช่างปั้นจะเป็นผู้ไปขุดดิน นำมารดน้ำแล้วเหยียบดินมาวางบนผืนหนัง เหยียบดินประมาณ 4 ครั้ง แล้วปั้นเป็นแท่ง นวดให้เข้ากัน แล้วคลึงออกให้เป็นรูปล้อเพื่อให้ช่างนั้นได้ทำการปั้นบนแป้นไม้หมุนที่เรียกว่า “พะมอน” โดยมีผู้ช่วยหรือลูกศิษย์คอยหมุนพะมอน แล้วนายช่างก็จะปั้นโอ่ง ครก ไห กระถางขาตุ๋กับข้าว หลังจากปั้นเสร็จจะยกวางเรียงไว้ในโรงเรือน จนกว่าจะแห้ง แล้วนำไปเผาในเตาเผา สำหรับเตาเผาในอดีตนั้น คนในชุมชนจะหาจอมปลวกขนาดใหญ่รูปประหลาดมาวางไว้ที่อยู่อีกฝั่งแหล่งน้ำ แหล่งดินที่ใช้ทำเครื่องปั้น รวมทั้งในบริเวณดังกล่าวจะมีป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ เพื่อที่ว่าคนทำเครื่องปั้นจะสามารถหาแหล่งฟืนได้ หลังจากนั้นจะมีการขุดเจาะบริเวณฐานจอมปลวกให้เป็นปากเตาที่มีความกว้างประมาณ 1 เมตรเศษ สูง 1 เมตร ค่อยลาดต่ำลึกเข้าไปด้านในประมาณ 1 เมตร แล้วเปิดช่องทำเป็นปากเตาให้กว้างเป็นโพรงเหมือนถ้ำ โดยที่เตาแต่ละใบจะใช้คนขุด เตาหนึ่งจะบรรจุภาชนะที่เป็นโอ่งน้ำได้ประมาณ 55 ถึง 60 ใบ (โครงการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 11 นครราชสีมา, ม.ป.ป.) ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 18

ภาพที่ 18 แป้นหมุนแบบเก่า “พะมอน”

จุดสำคัญของพัฒนาการชุมชนในช่วงนี้ คือ การที่คนจากนอกชุมชน คือ ชาวข่า ได้นำเอาภูมิปัญญาหรือความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาเข้ามาในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของความรู้ที่ทำให้มีภาชนะไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวันโดยไม่ต้องซื้อหาแลกเปลี่ยน จึงเกิดความสนใจและเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา ก่อปรกับการที่ชุมชนมีต้นทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ คือ ดิน ฟืน และจอมปลวก จึงทำให้ได้เครื่องปั้นดินเผาที่มีคุณภาพดี โดยในแต่ละครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาจะทำโรงเรือน เป็นสถานที่สำหรับทำเครื่องปั้นดินเผา ที่อยู่

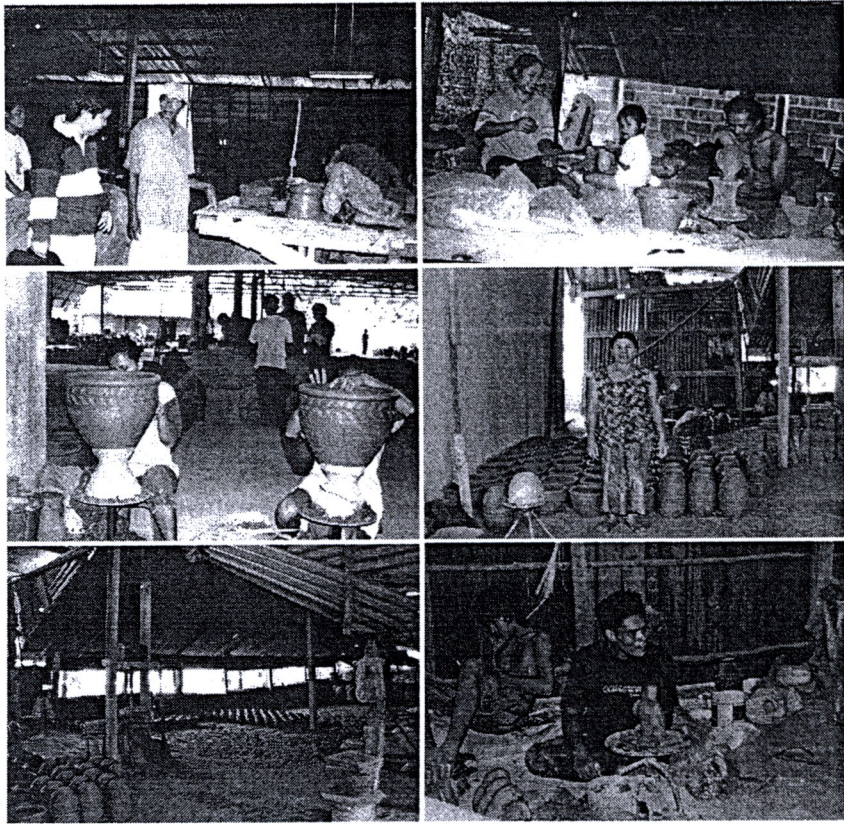
บริเวณที่สาธารณะหรือหัวไร่ปลายนา มักอยู่ใกล้แหล่งน้ำที่แตกออกจากลำน้ำมูล เพราะสะดวกที่จะหาวัตถุดิบทำเครื่องปั้นดินเผา ช่างปั้นและผู้ช่วยล้วนแต่เป็นคนในครอบครัว จึงเกิดการถ่ายทอดความรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง การสังเกต การแก้ไขปัญหา จากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ความรู้ดังกล่าวเกิดการเรียนรู้สืบทอดในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2.2 พัฒนาการของชุมชนตำบลด่านเกวียนในช่วงของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ (พ.ศ.2470-พ.ศ.2530)

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2470 ในชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเพราะมีพ่อค้าชาวจีน ชื่อ แป๊ะโหวหรือเถ่าแกโหว ได้มาเปิดร้านขายของชำ และทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อเครื่องปั้นดินเผาจากชาวบ้านในชุมชนไว้ขาย และถ้าคนในชุมชนอยากได้สินค้าแล้วไม่มีเงินจ่ายเจ้าของร้านจะให้ติดค้างเงินไว้ก่อน เมื่อชาวบ้านในชุมชนได้ผลผลิต เช่น ข้าวหรือเครื่องปั้นดินเผา ก็สามารถที่จะนำมาชำระแทนเงินที่ติดค้างอยู่ (โครงการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 11 นครราชสีมา, ม.ป.ป.) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตเครื่องปั้นดินเผา จากการใช้ในครัวเรือน เริ่มเป็นการผลิตเพื่อขาย หรือแลกเปลี่ยนแทนเงินตราขึ้น การทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนจึงเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนยังพบว่า การค้าขายแลกเปลี่ยนเครื่องปั้นดินเผาในช่วงแรกนี้ นอกเหนือจากขายให้กับพ่อค้าชาวจีนแล้ว ยังมีพ่อค้าต่างถิ่นนำเกวียนมาซื้อขายแลกเปลี่ยนเครื่องปั้นดินเผาถึงในชุมชน และคนในชุมชนเองก็นำเกวียนบรรทุกเครื่องปั้นดินเผาไปขายและแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นอีกด้วย โดยเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นโถ 1 คู่ มีราคา 25 บาท จะแลกข้าวเปลือกได้ 1 กระสอบ

นอกจากนี้คนในชุมชนในช่วงนี้ได้มีการสร้างสถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผาแบบทรงต่ำแล้วมุงด้วยหญ้าแฝกและนำใบตองกล้วยที่ตากแห้งมามัดทำเป็นฝา โดยคนในชุมชนจะเรียกกันว่า “โรงโหว” ที่จะมีบรรยากาศของการทำเครื่องปั้นดินเผาด้วยการแบ่งหน้าที่กันทำ โดยเน้นคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง และลูกศิษย์ที่เข้ามาฝากตัวขอเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา ในโรงโหวจะมีขั้นตอนในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่เริ่มตั้งแต่เรื่องดิน การปั้น การทำลวดลายและการเผา รวมทั้งยังได้เห็นการถ่ายทอดความรู้ของคนในชุมชนผ่านการทำจริง ในลักษณะที่เป็นแบบบุคคลต่อบุคคลให้กับคนในครอบครัวและกับศิษย์ที่เข้ามาช่วยงาน ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 19

ภาพที่ 19 บรรยากาศของการปั้นและสถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผาที่เรียกว่า “โรงโหล”

ความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนเริ่มอีกครั้งหนึ่งเมื่อ ราวปี พ.ศ. 2500 ได้มีคณะอาจารย์จากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดินแดน) ในสมัยที่ อาจารย์ยวัญญา ณ ถลาง เป็นผู้อำนวยการ ได้เดินทางเข้ามาดูการทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน และได้้นำเรื่องราวไปเผยแพร่สู่ภายนอกเป็นครั้งแรก ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2504 อาจารย์ทวี รัชนิกร ได้มารับราชการที่วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้คิดค้นการทำกระเบื้องและม้านั่งจากดินเผา รวมทั้งการออกแบบลวดลาย เพื่อนำมาตกแต่งหอประชุมวิทยาลัย โดยให้ช่างชาวด่านเกวียนเป็นผู้ปั้น ซึ่งก็ได้ผลออกมาเป็นอย่างดี

ในช่วงปี พ.ศ. 2507 - 2508 วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ตั้งคณะศิลปกรรมศาสตร์ขึ้น และมีการส่งเสริมให้นักศึกษาได้มองเห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปะพื้นบ้าน คณะอาจารย์จึงได้พานักศึกษาลงพื้นที่เพื่อเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาของช่างพื้นบ้าน ในขณะเดียวกันก็ออกแบบเครื่องปั้นรูปแบบใหม่ๆ ให้ช่างพื้นบ้านลองทำดู ดังนั้นเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงเริ่มเปลี่ยนรูปแบบจาก ภาชนะใช้สอยในชีวิตประจำวัน มาเป็นแจกัน กระเบื้อง โมบายแขวนสำหรับตกแต่งบ้าน กระถางต้นไม้ โคมไฟรูปแบบต่างๆ เป็นต้น

จากการออกแบบของอาจารย์ นักศึกษาผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะ บวกกับทักษะการปั้น การเผาของชาวบ้าน ผลที่ได้คือเกิดเครื่องปั้นดินเผาลักษณะใหม่ ที่มีความสวยงามขึ้นและมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น

ในปีพ.ศ. 2510 อาจารย์วิโรฒ ศรีสุโร อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ออกแบบพระอุโบสถวัดศาลาลอย เป็นลักษณะศิลปะไทยประยุกต์ โดยสร้างเป็นรูปสำเภาโตคลื่น ใช้กระเบื้องดินเผา และวัสดุตกแต่งจากด่านเกวียน ทำให้มีรูปลักษณะสวยงามแปลกตา จนกระทั่งได้รับรางวัลดีเด่นแนวนุบุกเบิกอาคารทางศาสนา จากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ และรางวัลจากมูลนิธิเสฐียรโกเศศและนาคะประทีป ในปี พ.ศ. 2516 จึงทำให้ชื่อเสียงของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

เมื่อความต้องการเครื่องปั้นดินเผาจากด่านเกวียนมีมากขึ้น ทำให้การการจะหาจอมปลวกรูปทรงระฆังคว่ำเพื่อใช้ทำเตาเผาแบบเดิมเริ่มหายากขึ้น ดังนั้นในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2512 นายปิ่น บุญเนตรซึ่งเป็นครูภูมิปัญญาของชุมชนได้คิดทำเตาเผาแบบก่อที่เลียนแบบเตาจากจอมปลวกแบบเดิม โดยได้นำดินเหนียวผสมกับดินในท้องถิ่นมาเป็นอิฐเพื่อก่อเป็นเตาเผา ทำให้สามารถบรรจุเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นจำนวนมากขึ้นและทำการเผาได้ง่ายกว่าเดิม ในช่วงเดียวกันนายพิศ ป้อมสินทรัพย์ ซึ่งเป็นครูภูมิปัญญาที่สำคัญคนหนึ่งในชุมชน ได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ประเทศญี่ปุ่นเป็นเวลา 2 ปี จึงได้นำประสบการณ์จากที่ได้เห็นมาคิดสร้างเตาเผาแบบอุตสาหกรรมขึ้น และต่อมาได้มีการประยุกต์ใช้เตา 2 แบบในการผลิตเครื่องปั้นดินเผามาจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงปี พ.ศ. 2513- พ.ศ. 2514 ซึ่งเริ่มมีการตัดถนนดินลูกรังทำให้การคมนาคมสะดวกยิ่งขึ้น อาจารย์จากวิทยาลัยเทคนิคนครราชสีมาได้เข้ามาทำธุรกิจเป็นเจ้าของกิจการเครื่องปั้นดินเผาและมีเตาเผาเป็นของตนเอง ซึ่งคนกลุ่มนี้ถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผาและการขายสินค้าเครื่องปั้นดินเผาจนเป็นที่ยอมรับจนถึงปัจจุบัน ต่อมาในราวปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา มีการตัดถนนลาดยางมายังตำบลด่านเกวียน ทำให้การคมนาคมสะดวกยิ่งขึ้น คนในชุมชนจึงผลิตและจำหน่ายสินค้ามากขึ้น มีการตั้งร้านค้าชั่วคราวและถาวรริมถนนทางขายให้กับนักท่องเที่ยว การทำเครื่องปั้นดินเผาในช่วงว่างเว้นจากการทำนาจึงเปลี่ยนมาเป็นการทำเป็นอาชีพหลัก

เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นที่รู้จักมากขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากการเผยแพร่ข่าวสารของสื่อมวลชน เมื่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้มอบให้คุณรงค์ วงศ์สวรรค์ นำแบบกระถางที่พบในอิตาลีมาให้ช่างด่านเกวียนลองทำ รวมทั้งยังได้เขียนบทความเกี่ยวกับชุมชนด่านเกวียนให้เป็นที่รู้จัก นอกจากนี้ยังมีศิลปินเพลงเพื่อชีวิตได้มีส่วนช่วยให้ด่านเกวียนเป็นที่รู้จักมากขึ้น คือ วงดนตรีคนด่านเกวียน ที่มักจะนำเอาสินค้าจากด่านเกวียนไปขาย ตามที่ที่เปิดแสดงดนตรีด้วยเสมอ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จุดเปลี่ยนสำคัญในพัฒนาการระยะที่ 2 ก็คือการเข้ามาของพ่อค้าคนจีน ทำให้เกิดการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากการผลิตเพื่อยังชีพ เข้ามาสู่ระบบตลาดเพื่อการซื้อขายและแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น ๆ โดยอาศัยความรู้ที่สืบทอดกันมาในครอบครัว ต่อมาเมื่อ

อาจารย์และนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคนครราชสีมาได้เข้ามาในชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านการผลิตและออกแบบเครื่องปั้นดินเผา โดยชาวบ้านมีความรู้เรื่องการปั้น การเผา ส่วนอาจารย์และนักศึกษามีความรู้ด้านการออกแบบ ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สวยงามและมีมูลค่าสูงขึ้นกว่าเครื่องปั้นรูปแบบเดิม ความรู้ที่ได้จากการผสมผสานทั้งความรู้เดิมและความรู้ใหม่นี้มีการถ่ายทอดกันภายในชุมชนโดยไม่มีการหวงแหนไว้เป็นเคล็ดลับ ในทางตรงกันข้ามผู้รู้หรือครูภูมิปัญญาของชุมชน มีความเต็มใจที่จะให้คำปรึกษาแนะนำบอกวิธีการทำให้อย่างไม่ปิดบังอำพราง อย่างไรก็ตามการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ในชุมชนก็ยังมีลักษณะแบบดั้งเดิมคือ การเรียนรู้จากการฝึกฝนปฏิบัติจริง มีการถ่ายทอดจากคนในครอบครัวผ่านการทำงานในโรงโหลาเป็นประจำทุกวัน เมื่อมีการตัดถนนทำให้การคมนาคมสะดวกสบาย ก่อปรกับชื่อเสียงของวัดศาลาลอยทำให้นักท่องเที่ยวนิยมมาเที่ยวชมและซื้อสินค้าจากด้านเกวียนไปเป็นที่ระลึก ทำให้เกิดความต้องการเครื่องปั้นดินเผาจากด้านเกวียนมากขึ้น ชาวบ้านบางครอบครัวจึงเปลี่ยนจากการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพเสริมมาเป็นอาชีพหลัก มีการคิดค้นเทคนิควิธีใหม่ๆ ในการปั้นการเผาเพื่อลดความเสียหาย และให้ได้รูปแบบสวยงาม เป็นสินค้าที่ระลึกตกแต่งบ้านมากกว่าจะเป็นภาชนะสำหรับใช้สอยในครัวเรือนแบบเดิม

2.3 พัฒนาการของชุมชนตำบลด่านเกวียนในช่วงของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้และการต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปทำในเชิงพาณิชย์ (พ.ศ.2530 ถึงปัจจุบัน)

เมื่อเครื่องปั้นดินเผาของด่านเกวียนเป็นที่รู้จักกันในวงกว้าง ทำให้เกิดการผลิตเครื่องปั้นดินเผารูปแบบใหม่ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดมากยิ่งขึ้น เช่นการใช้เทคนิคปั้นเก่า หรือการทำให้เครื่องปั้นดินเผามีลักษณะคล้ายของโบราณ จากการสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาของชุมชนนายพิศ บ่อมสินทรัพย์ (สัมภาษณ์ ณ วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2548) ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า การปั้นเก่าหรือการทำเก่านี้เป็นการค้นพบขึ้นโดยบังเอิญของนายสุข (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ด้วยการที่นายสุขได้มีการรับซื้อเครื่องปั้นที่ชำรุดเล็กๆ น้อยๆ เพื่อนำมาซ่อมแซม แล้วนำไปขายที่กรุงเทพฯ และก่อนเดินทาง นายสุขได้นำผิงไฟอยู่ข้างกองเครื่องปั้นดินเผาและวางตะเกียงไว้บนเครื่องปั้น แล้วได้เอามือไปปิดโดนตะเกียงๆ จึงล้มลงพร้อมๆ กับเครื่องปั้นดินเผา ในขณะที่ตะเกียงล้มลงได้น้ำมันไหลลงบนซี่เต้าข้างกองไฟ ด้วยความตกใจนายสุขรีบจับตะเกียงและเครื่องปั้นขึ้น จากนั้นได้ใช้มือลูบไปบนเครื่องปั้น เพื่อปิดฝุ่นจากซี่เต้าออก เมื่อไปลูบบนเครื่องปั้นที่มีลวดลายฉลุทำให้น้ำมันและซี่เต้าจากมือไปโดนเครื่องปั้น ส่งผลให้เกิดลายสวยงามปรากฏชัดเจน และจากที่ซี่เต้าเข้าไปอุดในลายบนเครื่องปั้นๆ จึงเกิดความสวยงามในลักษณะของโบราณ หลังจากนั้นนายสุขได้นำเครื่องปั้นดินเผาไปขาย ปรากฏว่าลูกค้าที่เห็นเครื่องปั้นดินเผาที่เปื้อนน้ำมันและซี่เต้าเกิดพอใจในตัวสินค้า จึงได้ซื้อไปและยังสั่งซื้อเพิ่มเติมด้วย ในช่วงนี้จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของการปั้นเก่า หรือการทำเก่าที่เป็นรูปแบบใหม่ของการทำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ในปี พ.ศ.2536 เป็น

ช่วงระยะเวลาที่งานปั้นเก่าเฟื่องฟูที่สุด ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 20

ภาพที่ 20 เครื่องปั้นดินเผาที่ทำในรูปแบบลักษณะของเก่า มีสีคลาสสิกที่เรียกว่า “การปั้นเก่า”

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2537-2538 ได้มีการปรับเปลี่ยนการทำเครื่องปั้นดินเผาแบบเผาแกร่งทำเก่า มาทำแบบเผาแดงทำเก่า คือการเผาเครื่องปั้นให้มีสีแดงเพื่อที่จะสามารถตกแต่งสีสันทให้หลากหลายยิ่งขึ้น พอในช่วงปลายปีพ.ศ. 2538 คนในชุมชนได้เปลี่ยนจากการทำสีเก่ามาทำเป็นสีสดใส เช่น สีฟ้า สีแดง สีส้ม สีเขียว ตามกระแสนิยมในช่วงเวลานั้น นอกจากนี้ในชุมชนยังพัฒนาการผลิตชิ้นงานด้วยบล็อก ซึ่งจะทำเป็นรูปสัตว์ต่างๆที่ได้เคยเห็นตามธรรมชาติ เช่น หอยโขง หอยแครง เต่า กบ หมู ฮิปโป เป็ด เป็นต้น

จากในช่วงปีพ.ศ.2536 ถึงปีพ.ศ.2539 เป็นช่วงที่สินค้าเครื่องปั้นดินเผาโด่งดังมาก เพราะมีเครื่องปั้นดินเผาหลายรูปแบบและคนในชุมชนเริ่มมีการพัฒนาสร้างร้านค้าอย่างถาวรสวยงาม ส่งผลให้มียักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและซื้อสินค้าเป็นจำนวนมาก จึงเกิดการแข่งขันในด้านราคา เมื่อความต้องการเครื่องปั้นดินเผามีสูงขึ้นการผลิตแบบเดิมก็เปลี่ยนไป จากการผลิตในระบบครอบครัวก็เปลี่ยนมาเป็นการผลิตในระบบอุตสาหกรรม มีการแบ่งหน้าที่การทำงานชัดเจน เช่น ช่างปั้น คนตกแต่งงานปั้น สลักลวดลาย ฉลุลาย คนชนเครื่องปั้นเข้าเตา ช่างเผาเครื่องปั้น คนนำเครื่องปั้นออกจากเตา คนทำสี คนซ่อมเครื่องปั้น คนห่อเครื่องปั้น คนขายเครื่องปั้น เป็นต้น ขณะเดียวกับทรัพยากรธรรมชาติคือ ดินและฟืนที่เคยหาได้เองก็เริ่มร่อยหลอลง จึงเกิดอาชีพขายดินและฟืนเพื่อใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาขึ้น นอกจากนี้ยังเกิดเจ้าของกิจการร้านเครื่องปั้นดินเผาที่ทั้งผลิตและจำหน่ายเอง ผู้เข้าพื้นที่ขายสินค้าที่ไปรับสินค้าจากแหล่งผลิตแล้วนำมาขาย เจ้าของโรงงานผลิตที่รับคำสั่งซื้อจากร้านค้าต่างๆ อีกด้วย การขยายตัวของธุรกิจเครื่องปั้นดินเผาใน

ชุมชนทำให้เกิดการจ้างงานในชุมชน ดังนั้นคนในชุมชนจึงไม่ต้องอพยพโยกย้ายไปทำงานในถิ่นอื่น ในทางตรงกันข้ามคนในชุมชนอื่นต้องอพยพมายังชุมชนตำบลด่านเกวียนเพื่อรับจ้างทำงาน ดังจะเห็นได้จากในช่วง พ.ศ.2540 เครื่องปั้นดินเผามีการทำส่งออกต่างประเทศเพื่อเป็นของตกแต่งบ้าน เช่น กระถาง แจกัน ช่วงนี้ในชุมชนมีงานทำเครื่องปั้นดินเผามากกว่าเดิมและต้องทำให้ทันเวลา จึงเริ่มเปิดรับคนนอกชุมชนเข้ามาทำงานเครื่องปั้นดินเผาของครอบครัว ดังนั้นในช่วงนี้ ได้มีช่างปั้นจากอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่เป็นคนพื้นเพอยู่จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษได้เข้ามาสมัครทำงานเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน โดยช่างปั้นเหล่านี้ทำงานได้เร็ว แต่ชำนาญเครื่องที่มีขนาดเล็ก เช่น กระถาง แจกัน อ่างเล็ก ส่วนเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่ เช่น โอ่ง กระถางใหญ่ สำหรับตกแต่งบ้าน สวน โรงแรม ต้องเป็นช่างปั้นด้านเกวียน

ต่อมาในช่วงประมาณปี พ.ศ.2541 งานปั้นอ่างบัว อ่างน้ำรินหลากสี ของด้านเกวียน มีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมมาก เกิดจากอิทธิพลของหมอดูชื่อดังที่มีชื่อเสียงในการดูดวงจួយ แนะนำให้ปรับดวงจួយ ด้วยการใช้อ่างดังกล่าว และยิ่งไปกว่านั้นจากการที่คนในชุมชน คือนายสมาน บึงกระโทก ได้ถูกรับเชิญไปออกรายการโทรทัศน์ไปพูดเรื่องอ่างน้ำรินกับทางรายการ ส่งผลให้สินค้าดังกล่าวเป็นที่รู้จักและเป็นที่ต้องการของลูกค้าเป็นอย่างมาก

เมื่อธุรกิจเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนด้านเกวียนมีความเฟื่องฟู ทำให้เกิดเงินหมุนเวียนในชุมชน ทำให้หลายครอบครัวมีเงินที่จะส่งให้บุตรหลานสามารถเรียนหนังสือในระดับสูงได้ บางครอบครัวส่งลูกหลานไปเรียนศิลปะและการออกแบบในต่างประเทศ เพื่อนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบสินค้าใหม่ๆให้ตรงกับความต้องการของลูกค้า บางครอบครัวส่งลูกเรียนบริหารธุรกิจเพื่อให้สอดคล้องกับแนวโน้มที่จะมีการส่งออกเครื่องปั้นดินเผา ด้านเกวียนไปต่างประเทศมากขึ้น ในขณะเดียวกันโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของชุมชนก็มีการส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนโดยเปิดเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ให้ครูภูมิปัญญามายถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์การทำเครื่องปั้นดินเผาให้กับนักเรียน ส่วนผู้ที่ทำอาชีพเครื่องปั้นดินเผาอยู่แล้วก็มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครูภูมิปัญญาของชุมชน ถึงรูปแบบและเทคนิคการปั้นแบบใหม่ๆ เปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับความต้องการของตลาดจากวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ รวมทั้งอินเทอร์เน็ต มีการเรียนรู้การปั้นจากการปฏิบัติจริงภายในโรงโหล จนกระทั่งเกิดเป็นความชำนาญเฉพาะตน

ในปี 2547 ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนได้รับการคัดเลือก ให้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบแห่งแรกในภาคอีสาน จากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยและด้านเกวียนเป็น 1 ใน 4 ของประเทศ รวมทั้งการได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP ด้วย ซึ่งการจัดตั้งหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบ (Knowledge-Based Village Cluster) เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเน้นให้ความสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาคนในชุมชน และยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้เป็นชุมชนต้นแบบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และยังได้รับคัดเลือกจากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เมื่อต้นปี 2548

โดยการร่วมพัฒนาและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และเส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชน เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน รวมทั้งเปิดให้บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและผู้มาเยี่ยมชมชุมชน

นอกจากนี้ทางเทศบาลตำบลด่านเกวียน ซึ่งนำโดยนายชรินทร์ เปลี่ยนกระโทก นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านเกวียนคนปัจจุบัน ได้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด นครราชสีมา และศูนย์การท่องเที่ยวกีฬาและนันทนาการ จังหวัดนครราชสีมา ได้ร่วมกันจัดงาน ขบวนไฟประดับเครื่องปั้นดินเผา วิถีภูมิปัญญาด่านเกวียน เป็นประจำทุกปี โดยเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 เพื่อจัดกิจกรรม การแสดง การประกวด ออกจำหน่ายสินค้า การแข่งวิ่งเกวียน และการปั่นหม้อ มหกรรมอาหารพื้นบ้านไทย-อีสาน การแสดงละครประกอบแสง สี เสียง อย่าง ยิ่งใหญ่ ก็เพื่อให้ชาวชุมชนตำบลด่านเกวียน ได้รับความเอกลักษณ์ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนไว้ จน นักท่องเที่ยวล้นหลามเข้ามาท่องเที่ยวและซื้อสินค้าเป็นจำนวนมาก

พัฒนาการระยะที่ 3 นี้ เป็นช่วงเวลาที่เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้เข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมตามกระแสทุนนิยมอย่างเห็นได้ชัด เช่น การผลิตเพื่อเน้นการขายในตลาด ทั้งภายในและนอกประเทศ การผลิตที่ตอบสนองต่อความต้องการตามสมัยนิยม การผลิตตาม ใบสั่ง (By order) การผลิตเพื่อการส่งออก การจัดกิจกรรมส่งเสริมการขาย เป็นต้น ซึ่งเกิดจากการที่ส่วนหนึ่งรัฐให้ความสนใจสนับสนุนส่งเสริมให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นสินค้า OTOP ต้นแบบ กอปรกับคนในชุมชนมีการเรียนรู้และปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลง ด้วยการผลิต สินค้ารูปแบบใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า มีการแสวงหาความรู้จากภายนอกโดยการส่งบุตรหลานไปเรียนทั้งในและต่างประเทศ เพื่อนำความรู้เกี่ยวกับการออกแบบ การปั้น การบริหารธุรกิจ มาใช้ในธุรกิจเครื่องปั้นดินเผาของครอบครัว ขณะเดียวกันโรงเรียนของชุมชนก็มีการ ถ่ายทอดความรู้ด้วยการเชิญครูภูมิปัญญาของชุมชนมาถ่ายทอดประสบการณ์เกี่ยวกับการทำ เครื่องปั้นดินเผาให้กับนักเรียน ทำให้นักเรียนซึ่งเป็นคนรุ่นหลังตระหนักถึงความสำคัญของ เครื่องปั้นดินเผาและมีความภาคภูมิใจกับเอกลักษณ์ของท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการผลิตแบบ อุตสาหกรรมทำให้ทรัพยากรธรรมชาติคือดิน และไม้ จากที่หาได้ทั่วไปร่อยหลอลงและมีคนจับจองซื้อที่ดินไปเป็นเจ้าของ จึงเกิดอาชีพขายดินและไม้พื้นสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผา ในด้านอาชีพ ก็เกิดอาชีพที่เกี่ยวข้องเนื่องกับธุรกิจเครื่องปั้นดินเผาในระบบการผลิต เช่น ช่างปั้น คนตกแต่งงาน ปั้น สลักลวดลาย ฉลุลาย คนชนเครื่องปั้นเข้าเตา ช่างเผาเครื่องปั้น คนนำเครื่องปั้นออกจากเตา คนทำสี คนซ่อมเครื่องปั้น คนขาย เจ้าของร้าน เจ้าของโรงงาน เป็นต้น

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์คนในชุมชน สามารถสรุปเหตุการณ์สำคัญของชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ได้ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปเหตุการณ์สำคัญของชุมชนด่านเกวียน

ช่วงเวลา	เหตุการณ์
ก่อน พ.ศ.2470	- คนในชุมชนเริ่มเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาจากชาวข่า ที่ได้เข้ามาพักอยู่ในชุมชนเพื่อเข้ามาสร้างโบสถ์
ราวพ.ศ. 2470	- พ่อค้าชาวจีนได้มาเปิดร้านขายของชำในชุมชน ทำให้เกิดการซื้อเครื่องปั้นดินเผา หรือใช้เครื่องปั้นดินเผาแทนเงินที่ติดค้าง - เริ่มมีการขยายการทำเครื่องปั้นดินเผากันในชุมชนมากขึ้น - มีการนำเครื่องปั้นดินเผาไปซื้อขายแลกเปลี่ยนในท้องที่อื่น
พ.ศ. 2507 - 2508	- อาจารย์จากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา) นำนักศึกษาลงพื้นที่ ตำบลด่านเกวียน มีการนำแบบกระเบื้องมาให้ช่างในชุมชนเริ่มลองผลิตดู
พ.ศ.2510	- อาจารย์วิโรฒ ศรีสุโร ได้ออกแบบพระอุโบสถวัดศาลาลอย โดยใช้เครื่องปั้นดินเผาจากด่านเกวียนมาประดับตกแต่ง และได้รับรางวัล ทำให้ชื่อเสียงเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นที่รู้จักมากขึ้น
พ.ศ. 2512	- นายปิ่น บุญเนตร คิดทำเตาเผาแบบก่อที่เลียนแบบเตาจากจอมพลวกสามารถบรรจุเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นจำนวนมากขึ้นและทำการเผาได้ง่ายกว่าเดิม
พ.ศ.2513- 2514	- อาจารย์จากจากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ออกแบบแจกัน ให้ชาวบ้านลองผลิต จนเป็นที่สนใจของลูกค้า - เริ่มเปลี่ยนรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาจากภาชนะแบบเดิม มาเป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้าน - กลุ่มอาจารย์และนักศึกษาจากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้เข้ามาทำธุรกิจเป็นเจ้าของกิจการเครื่องปั้นดินเผาและมีเตาเผาเป็นของตนเอง
พ.ศ. 2521-2522	- นายสมาน แสนทอน ผลิตสร้อยคอ จี้ จากดินเผา นำไปวางขายบริเวณข้างทางจนได้รับความนิยม - นางสุภารัตน์ เกิดมงคล เจ้าของร้านอำแดง นำสร้อยดินเผาไปแสดงงานศิลปะที่ประเทศญี่ปุ่น

ตารางที่ 1 สรุปเหตุการณ์สำคัญของชุมชนด้านเกวียน (ต่อ)

ช่วงเวลา	เหตุการณ์
พ.ศ. 2524	-นายสมาน แสันทอน ร่วมกันจัดตั้งวงดนตรีคนด่านเกวียน เปิดการแสดงจนมีชื่อเสียงไปทั่วประเทศ โดยจะนำสร้อยคอ จี้ ดินเผาไปขายตามจังหวัดต่างๆ มีการสั่งซื้อไปขายเป็นจำนวนมาก
พ.ศ. 2525	-เริ่มเกิดร้านค้าจำหน่ายสินค้าด่านเกวียนริมทางหลวง -ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้มอบหมายให้คุณรงค์ วงศ์สวรรค์ นำแบบกระถางที่พบในอิตาลีมาให้ช่างด่านเกวียนลองทำ และเขียนบทความเกี่ยวกับชุมชนด่านเกวียนให้เป็นที่รู้จัก
พ.ศ. 2527- 2530	-อาจารย์วิโรฒ ศรีสุโร จากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้นำดินขาวจากจังหวัดลำปาง มาทำเครื่องประดับ -เกิดเทคนิคการปั้นเกา หรือทำเกาด้วยความบังเอิญ ทำให้ได้เครื่องปั้นดินเผาที่มีเอกลักษณ์คล้ายของเกา
พ.ศ. 2531-2532	-งานปั้นเกาได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ได้แก่ นกฮูกโคมไฟ ตุ๊กตา ชาวนาสยาม กระถางชา
พ.ศ. 2534	-นายพิศ ป้อมสินทรัพย์ ได้นำดินขาวหรือดินโคลนขาว (ดินดานที่ยังไม่แข็งตัวเป็นก้อน) จากป่าที่อำเภอโคกกรวด อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา มาใช้ในการอัดลายบนตัวเครื่องปั้นดินเผาแทนขี้เถ้า ทำให้เกิดความเด่นชัดและสวยงาม
พ.ศ. 2536	-สินค้าด่านเกวียนเป็นที่ต้องการทั้งจากลูกค้าในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะ แจกันเกา -พัฒนาการผลิตชิ้นงานด้วยบล็อก ทำเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น หอยโข่ง หอยแครง เต่า กบ หมู ฮิปโป เป็ด เป็นต้น
พ.ศ.2537-2538	-ปรับเปลี่ยนการทำเครื่องปั้นดินเผาแบบเผาแกร่งทำเกา มาทำแบบเผาแดงทำเกา -เปลี่ยนจากการทำสีเกามาทำเป็นสีสาดสี เช่น สีฟ้า สีแดง สีส้ม สีเขียว
พ.ศ.2539	-มีการสร้างร้านค้าอย่างถาวรสวยงาม และเกิดการแข่งขันในด้านราคา

ตารางที่ 1 สรุปเหตุการณ์สำคัญของชุมชนด้านเกวียน (ต่อ)

ช่วงเวลา	เหตุการณ์
พ.ศ.2540	-นายพิศ ป้อมสินทรัพย์ ร่วมมือกับอาจารย์คณะวิศวกรรมเครื่องกล สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล นครราชสีมา วิทยาเขตเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา) ได้ไปศึกษาดูงานการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีจากนั้นจึงได้นำความรู้ที่ได้มาทดลองผลิตเครื่องผสมดิน/ นวดดิน โดยประยุกต์จากชุดเกียร์เกียร์รถยนต์ สำเร็จ
พ.ศ.2541	-งานปั้น “อ่างบัว” “อ่างน้ำรินหลากสี” เป็นที่นิยมมาก จากกระแสการปรับฮวงจุ้ย -นายสมาน ปั้งกระโทก ได้ถูกรับเชิญไปออกรายการโทรทัศน์ไปพูดเรื่องอ่างน้ำรินกับ ส่งผลให้สินค้าดังกล่าวเป็นที่รู้จักและเป็นที่ต้องการของลูกค้าเป็นอย่างมาก
พ.ศ.2547	- ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้รับการคัดเลือก ให้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบแห่งแรกในภาคอีสาน
พ.ศ.2548	- เปิดให้บริการบ้านพักแบบ โฮมสเตย์ (Home Stay) เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและผู้มาเยี่ยมชมชุมชน